

TERENTIUS: EUNUCH

DIVADLO ANDREJA BAGARA V NITRE
vznamenané „Za vynikajúcu prácu“
a „Za zásluhy o výstavbu“

---

37. SEZÓNA
267. PREMIÉRA

Publius Terentius Afer

EUNUCH

Komédia v dvoch častiach

Preklad: Tomáš Oravec a Štefan Moravčík

Úprava: Jozef Bednárík a Darina Kárová

Texty piesní: Štefan Moravčík

Dramaturgia: Darina Kárová

Scéna: Milan Ferenčík

Kostýmy: Ľubica Obuchová

Hudba: Robo Grigorov

Nahrávka hudby: skupina MIDI

Výber hudby: Jozef Bednárík

Choreografia: Libor Vaculík

Réžia: zaslúžilý umelec JOZEF BEDNÁRIK

SLOVENSKÁ PREMIÉRA 13. JÚNA 1987

Riaditeľka: zaslúžilá umelkyňa Hilda Augustovičová
Vedúci umeleckého súboru: Karol Spišák

OSOBY A OBSADENIE

FÉDRIO	JÁN GALLOVIČ
CHÉREO	STANISLAV KRÁL
SIMO	JÁN KOVÁČIK
PARMENO	MILAN KIŠ
EUNUCH	JÁN KUSENDA
TAIS	MARTA SLÁDEČKOVÁ
PÝTIA	OLGA HUDECOVÁ
DÓRIA	ADELA GÁBOROVÁ
TRASO	IVAN VOJTEK ML.
GNATO	ANDREJ RIMKO
PAMFILA	JANA BITTNEROVÁ
CHREMES	MARIÁN SLOVÁK
SOFRONA	AMÁLIA MELICHEROVÁ a.h.

Predstavenie vedie: Mária Oravcová

Text sleduje: Kamila Ivanová

Reprodukcia hudby a zvukov: Jiří Bárta

Javiskový majster: Jozef Drobec

Svetlá: Bernard Šiška

Scénu, kostýmy a parochne vyrobili dielne DAB pod vedením Ľubomíra Mojžiša.

PÄTNÁSTMINÚTOVÁ PRESTÁVKA PO PRVEJ ČASTI

PRVÝ TERENTIUS NA SLOVENSKOM JAVISKU.

Ak chceme poznať vývoj starorímskeho klasického dramatického umenia, musíme sa najskôr zaoberať gréckou drámou. Je totiž nesporné, že rímska dramatická spisba sa najmä vo svojich začiatkoch opierala o to najlepšie, čo vzniklo v Grécku. Aj diela Terentia majú svoje základy v gréckej komédii. Ale pekne po poriadku.

Keď sa Rím stal pánom celej starovekej Itálie okolo roku 272 pred naším letopočtom tým, že si vojensky a hospodársky podmanil všetky kmene žijúce na území starovekej Itálie, začal poškúfovať aj po oblastiach susediacich so svojou italicou ríšou. Vtedy sa začína obdobie veľkej expanzie programovým získavaním provincií, medziiným aj Grécka. Za hospodárskym vplyvom postupovali aj iné zložky pôsobenia na podrobené územia a ich obyvateľstvo, lenže (i keď si to Rimania nechceli sprvu pripustiť) nastávalo aj spätné pôsobenie na Rím – na jeho život vo všetkých oblastiach. A tak prelom, ktorý nastal v hospodárskej sfére, prenikol aj do sféry kultúrnej. Prejavil sa zvýšenou helenizáciou rímskej kultúry.

Do Ríma prichádzalo z podrobených území (väčšinou nedobrovoľne) stále viac Grékov, ktorí tu vykonávali činnosť takmer vo všetkých oblastiach života – od manuálnej práce, cez učiteľské a lekárske povolania až po pôsobenie významných filozofov. Rimania sa tomuto vplyvu zo začiatku urputne bránili, no neubránili. Postupne sa začali o všetko, čo súviselo s Grékmi, živo zaujímať. Jeden príklad za všetky: spisovateľ a politik, štátnik a rečník Marcus Porcius Cato (234 – 149 p.n.l.), na podnet ktorého muselo predtým z Ríma odísť niekoľko epikurejských filozofov, sa na „staré kolená“ naučil po grécky a jeho literárna tvorba bola poznačená gréckymi vplyvmi, prenikanie ktorých do Ríma nakoniec sám podporoval.

Keď sa rímska moc rozpínala expanzívne ďalej aj do ostatných častí sveta, narazila na Púnov, ktorí ovládali Stredozemné more. Konflikt sa vliakol vyše storočia v troch púnskych vojnách. Tie sa skončili roku 146 p.n.l. úplným dobytím a vyrútením Kartága, hlavného mesta Púnov. V období medzi druhou a treťou púnskou vojnou sa dostal do Ríma ako otrok aj Publius Terentius Afer.

Pretože sme spomínali grécke vplyvy v Ríme, musíme urobiť ešte jednu malú odbočku – vrátiť sa ku komédii v Grécku, z ktorej istého vývinového obdobia čerpal aj Terentius.

Zdá sa, že grécka komédia vznikla z posmešných spevov, ktoré sa spievali pri rôznych kultových slávnostiach. Pretože sa s istotou môžeme opierať až o písané pamiatky tohto druhu, nevieme presne, ako dlho sa vyvíjal komediálny žáner až do podoby takzvanej starej, strednej a novej komédie. Tak totiž

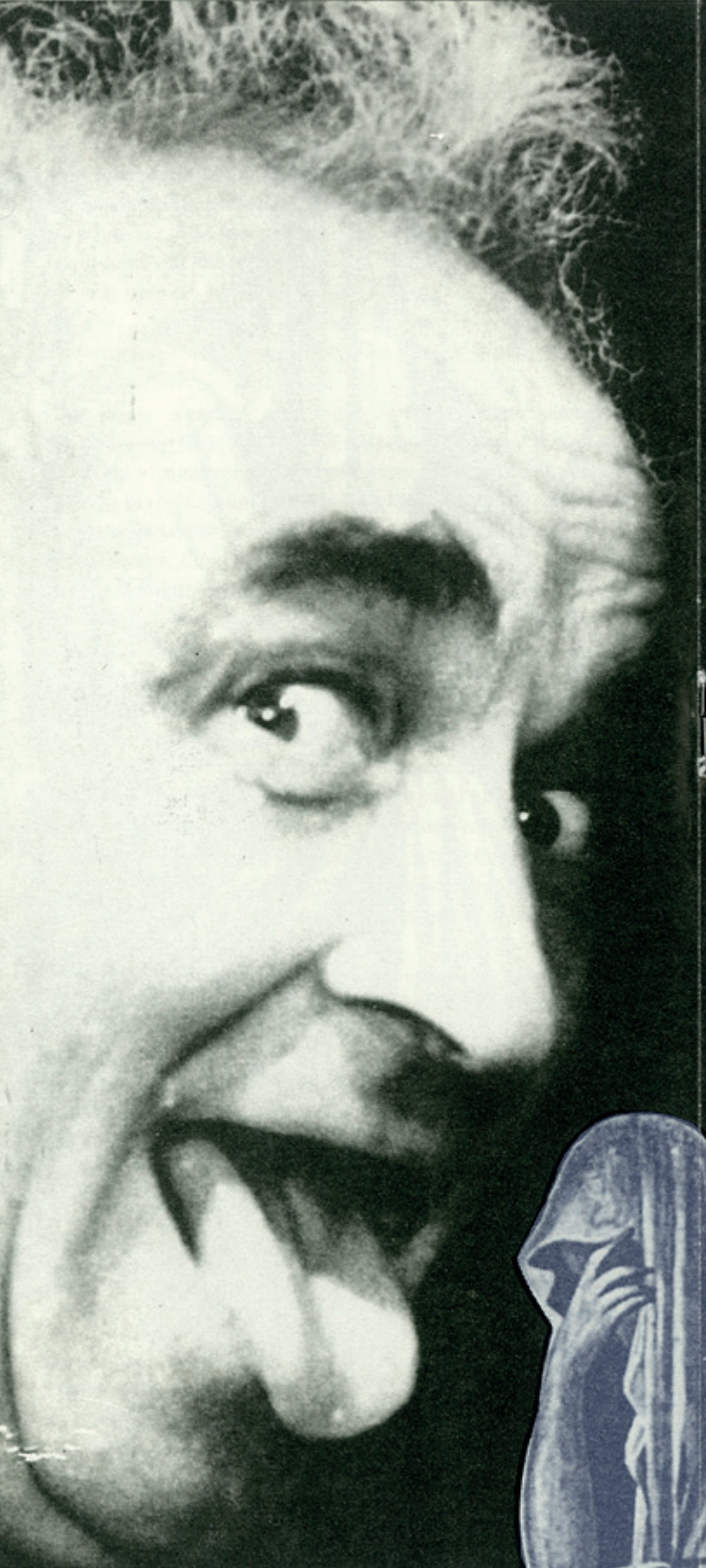
rozdeľujeme písomné dramatické texty od druhej polovice 5. storočia pred našim letopočtom. Najvýznamnejší predstaviteľ starej gréckej komédie bol Aristofanes. Stredná komédia bola na rozdiel od starej už menej útočná, strácala sa z nej adresná kritika, pre ktorú museli autori starej komédie mnoho razy odísť z Atén do vyhnanstva. Najlepším komédiografom novej komédie bol Menandros (asi 342 – asi 290 p.n.l.). Napísal vraj vyše sto komédií. Z jeho diela sa nám však zachovala iba časť. No aj na jej základe môžeme rekonštruovať, čo z Menandra využil vo svojej tvorbe rímsky dramatik Publius Terentius Afer.

O živote Terentia toho veľa nevieme. Dáta narodenia (r. 195) a smrti (159 p.n.l.) nie sú presné. Zdá sa, že sa dostal do Ríma v mladosti. Pravdepodobne pochádzal zo vzdelanej rodiny, pretože dokonale ovládal gréčtinu, jazyk vtedajšieho kultúrneho sveta. Jeho pánom v Ríme sa stal senátor Terentius Lucanus, ktorý skoro zbadal, že otrok je bystrý a nadaný. Dal ho preto dôkladne vzdeláť a neskôr ho prepustil na slobodu. Tak prišiel prepustenec k svojmu druhému menu (po pánovi – Terentius). Po jeho vlasti Afrike ho Rimania nazvali Afer. Vzdelanie mu otvorilo prístup do vznešenej rímskej spoločnosti, najmä do filhelénskeho spolku politika a aristokrata Scipiona Mladšieho, okolo ktorého sa zhromaždili aj ďalší aristokrati a milovníci helénskeho umenia a myslenia, napríklad aj rečník Gaius Laelius. Krúžok spájal rímsky charakter s jemnosťou gréckej kultúry, ako to vidíme vo všetkých Terentiových hrách. Tie vznikali (ako bolo v rímskom divadle zvykom) na objednávku pred niektorými z mnohých rímskych slávností, a to v dostatočnom predstihu, aby bol čas ich naštudovať a počas slávností uviesť.

Z dnešného pohľadu, ale aj podľa hodnotenia samotných Rimanov sa považuje za najlepšiu Terentiovu komédiu práve Eunuch, ktorého autor napísal a uviedol ako svoju štvrtú hru (Andria – Dievča z Andru – 166 p.n.l., Hecyra – Svokra – 165, Heautontimorumenos – Sám sebe katom – 163, Eunuchus – Eunuch – 161, Phormio – Formio – 161 a Adelphoi – Bratia – 160). Podľa zachovaných správ sa Eunuch tak páčil, že ho ešte ten istý deň opakovali a Terentius dostal taký vysoký honorár, ako dovtedy žiaden iný dramatik.

Ďalšie správy o Terentiovom živote sa nám strácajú, nevieme ako, kde a kedy zomrel. Uvádza sa, že žiadnu hru už ne napísal a okolo roku 159 (asi 36 ročný) vraj odišiel za ďalším vzdelaním do Grécka a pri strokotaní lode zahynul. To je elegantnejšia verzia. Existujú však aj domienky, že odišiel z Ríma kvôli svojim literárnym odporcom, ktorí mu nesmierne strpčovali život a s ktorými v prológoch takmer všetkých svojich hier polemizuje.

Eunuch je teda najlepšou a dejovo najzložitejšou komédiou Terentia. Ak teraz povieme, že Terentius v nej spojil motívy dvoch komédií Menandra, nemusí divák hneď vstať a odísť z divadla s pocitom, že mu dramaturgia ponúka niečo nepôvodné, čo by sa v súčasnosti hádam mohlo nazývať plagiátom a čoho pôvodca by mal dnes poľahovačky nielen s literárnou kritikou, ale aj so zákonom. Pôvodnosť divadelnej hry bola za Plauta a Terentia, dvoch najväčších rímskych komédiografov, chápaná v iných polohách. V dobe, keď písal Plautus (žil asi v rokoch 251 – 184), ktorý bol asi o jednu generáciu starší než Terentius, sa ešte vášnivo diskutovalo v literárnych kruhoch, či verne napodobňovať grécke originály alebo ich prepracovávať na rímske pomery. Za väčšieho umelca bol považovaný ten, ktorý jemnejšie a bravúrnejšie dokázal zaobchádzať s gréckym originálom. Dnešná pôvodnosť a plagiátorstvo boli teda neznámymi pojmami. Naopak: aj Plautovi aj Terentiovi vyčítali, že sa nedržia gréckych vzorov. Terentius dokonca spájal rôzne hry, aj od rôznych autorov (okrem Menandra aj Apollodora a Difila). Menil monológy na dialógy, pridával postavy i nové scény, niekedy úplne samostatné. Tieto „úpravy“ robil však šetrnejšie ako Plautus: prídavky veľmi starostlivo spájal, čo bolo v origináli príliš grécke, to vynechával, alebo zovšeobecňoval, ale rímske pomery do hier násilne nevnašal. Zavrhoval burlesknosť aj akúkoľvek drsnú komiku a hrubosť. Štýl jeho hier bol uhladený, v reči sa vyhýbal vulgárnosťami. U Terentia aj otroci hovoria salónnym jazykom. Usiloval sa skrátka o štýlovú jednotu gréckej komédie v nenásilnom latinskom rúchu. Ponechával aj pôvodné názvy hier z gréckych originálov, kým jeho predchodca Plautus ich menil a latinizoval.

Terentia mnohí považujú za väčšieho umelca ako Plauta. Starostlivo stavia hru a dobre kreslí charaktery. S obľubou používa kontrastné dvojice postáv toho istého typu (napríklad v Eunuchovi dvaja starci, dvaja mládenci či dve dievčatá s úplne odlišnými povahovými črtami a konaním). Celková uhladenosť štýlu a reči mu však uberala aj vietor z plachát. Dosahoval menší komický účinok ako Plautus, ktorý sa často „podkladal“ drsnému a hrubému vkusu rímskeho publika (Plautus bol jedným z mála vtedajších autorov, ktorých hry sa dočkali mnohonásobných repríz).

Terentiovo dielo sa pre svoju slohovú čistotu a kultúru jazyka stalo „povinným“ školským čítaním v stredoveku. Neskôr, spolu s dielom Plautovým bolo hlavným prameňom vývoja modernej veselohry; čerpali z neho Goldoni aj Molière.

Ešte sme tu nespomenuli, ako vyzeralo rímske divadlo aj samotné predvádzanie hier.

V úplných začiatkoch sa pre každé slávnosti, na ktorých sa mali hrať divadelné inscenácie, postavilo drevené divadlo – te-

da javisko aj sedadlá pod holým nebom, ktoré sa po hrách zrúcali. Prvé kamenné divadlo v Ríme vybudoval až známy politik a vojvodca Pompeius v roku 55 p.n.l. Všetky Terentiove hry sa teda hrali v príležitostne postavenom jednoduchom divadle pod holým nebom. Pretože divadelné predstavenia boli súčasťou osláv štátnych sviatkov – kultu panujúceho božstva, financovali ich vysokí štátni úradníci, ktorí do ich usporiadania vkladali vlastné prostriedky (od stavby scény až po honoráre hercov). Iba kostýmy a rekvizity sa zaobstarávali zo štátnych prostriedkov. Vynaložené investície sa mnohonásobne vracali – pravda iba pri uvedení dobrej hry, ktorá bola prijatá kladne. Obecenstvo s vďakou spomínalo meno úradníka (zároveň politika a aristokrata), ktorý dal naštudovať takú dobrú hru, a tým sa zvyšovala jeho popularita. Herci boli v kostýmoch: plášť pallium (podľa neho sa komédia nazývala palliata na rozdiel od komédie s domácou témou – fabula togata), nalíčená tvár a parochňa. Aj ženské úlohy museli hrať muži. Ako nebolo vážené povolanie komédiografa, tak už vôbec nebolo v úcte povolanie herca. Boli to väčšinou otroci alebo prepustenci. (Za Plautových čias zákon umožňoval dokonca potrestať zlý výkon herca – profesionála aj telesne!).

Najmenšia herecká skupina bol asi sedemčlenný grex (slovo pôvodne označovalo stádo). Na jeho čele bol dominus gregis, akýsi divadelný riaditeľ. Ten prijal hru od autora, obyčajne sám hral hlavnú úlohu a štátny úradník, ktorý slávnosti aj predvádzanie divadelných hier financoval, s ním uzatváral zmluvu. Ako odmenu za naštudovanie dostal dominus gregis paušálnu sumu, ale autorovi honorár vyplatil štátny úradník až vtedy, ak sa hra zapáčila, ak neprepadla. Tým si vysvetlíme spočiatku minimálnu snahu po umeleckosti hier a zámer vychádzať v ústrety želaniu publika.

Rímske pomery v divadelnom umení sa diametrálne odlišujú od gréckych, kde herectvo bolo čestným povolaním a hry, uvedené za sebou v ten istý deň od viacerých autorov, súťažili o zlatý vavrínový veniec.

Iste existujú mnohé dôvody, prečo sa Terentius neuvádzal na našich scénach. Vieme, že do češtiny sú preložené hry – Dievča z Andru, Eunuch a Formio a už sa aj hrali v tomto storočí na českých scénach. Na Slovensku je však Divadlo Andreja Bagara prvolezcom. Verme, že v modernom pretlmočení z pera Štefana Moravčíka a so sviežim prístupom režiséra Jozefa Bednáríka bude Eunuch odmenený aspoň zeleným vavrínom. Jeden z najväčších rímskych komédiografov Publius Terentius Afer si to zaslúži. A slovenská kultúra zaplní dosť hanebné biele miesto na mape spoznávania kultúrnych dejín ľudstva.

Peter Oravec

Láska?
Rozšliapnutá bylina najpruďšie vonia.
Materina dúška pod kopytom koňa.
Voľačo skríknuté
a čosi pošepnuté.
Klopanie na dvere sto ráz rozkopnuté.
Štefan Moravčík

DOBRE SA OBESIŤ – TO VYLÚČI MOŽNOSŤ ZLE SA OŽENIŤ.
William Shakespeare

Ak sadnete si z dlhej chvíle k šachom,
pre šťastie lebo pre sklamanie hrať,
nezabúdajte, že je problém, na kom
závisí vaše víťazstvo či pád.

Neukazujte svojmu súperovi päty
a dámu strážte, ak ju máte rád.
Nepúšťajte ju samu na výlety
– nevieme nikdy, čo sa môže stať.

Nakoniec sa to zvrtnie na zákone,
že silu umu zdolá sila zrád.
V partii často vyhrávajú kone;
jedine kráľ však môže dostať mat.

Miroslav Válek

JE STÁLE LEPŠIE BYŤ ŽENATÝ, AKO BYŤ MŔTVÝ.
Molière

Zjištěno je prý vědecky
A dokázáno svědecky
Že člověk musí mít někoho rád
Už přece za dob Adama
Byla tu Eva s vnađama
Ten případ račte jistě všichni znát
Ta slečna kterou jsem vám tady
Pracně popsal
Za tou jsem jako blázen dnes a
Denně hopsal
Pod tíhou krásy toho hada
Dneska už jiný Adam padá
A je mu přitom do zpěvu...

Jiří Suchý

MANŽELSTVO JE ZLO, ALE NEVYHNUTNÉ.
Menandros

**SLOBODNÝ SI ŽIJE AKO KRÁĽ A ZOMIERA AKO PES,
ŽENATÝ ŽIJE AKO PES A ZOMIERA AKO KRÁĽ.**
Jean Anouilh

Keď na území dievčenského tela
odmeria vladár – mladost prvé kroky,
hneď rozširuje štyri provincie:
oči a rozum a prsia a boky.

Bihárlál

**ŽENA KRÁSNA A VERNÁ JE TAKÁ OJEDINELÁ AKO
DOKONALÝ PREKLAD POÉZIE. PREKLAD OBYČAJNE
NIE JE PEKNÝ, KEĎ JE VERNÝ, A NIE JE VERNÝ, KEĎ
JE PEKNÝ.**

William Somerset Maugham

Korintské hetéry posielajú pozdrav hetéram aténskym:

Viete už poslednú novinku? Už ste počuli meno
našej novej kolegyně? Vyrástla nám pekná konkuren-
cia v tej Laide, ktorú vycepoval maliar Apellés! Vy chu-
derky, teraz môžete zavrieť kšeft a každá si dať na tú
svoju dielničku zámok! Jediná žena poplašila celé Gréc-
ko, jedna jediná: Lais v holičstvách, Lais v divadlách,
na sneme, na súde, v mestskej rade, Lais skrátka všade!
Všetci hovoria len o nej, aj nemí si posunkami rozprá-
vajú o jej kráse. A tak Lais dáva reč aj tým, ktorí ne-
môžu hovoriť. A právom, lebo keď je oblečená, má naj-
krajšiu tvár, a keď sa vyzlečie, je celá ako jej tvár.

ČO JE TO LÁSKA?

**NIE JE CHOROBU MILOVAŤ, ALE NEMILOVAŤ, PRETOŽE
AK „MILOVAŤ“ SÚVISÍ S „VIDIEŤ RÁD“, POTOM TÍ, ČO NE-
MILUJÚ, SÚ SLEPÍ.**

Filostratos

Ty si kvetu samý kvet,
a ja len pýr poľný...
Krčí sa v ňom láskokaz.

Má nás, má jar jasná s nabitými stvolmi.
Regimenty ruží čakajú len na rozkaz.
Carpe diem!
Uži!
Pokaz – nepokaz.

Štefan Moravčík

**DNEŠNÉ JÚLIE, ACH ŠKODA SLOV!
MAJÚ RADY ALFA – ROMEOV...**

Tomáš Janovic

Program DIVADLA ANDREJA BAGARA V NITRE č. 4/1987 k Te-
rentiovej komédii EUNUCH. Zodpovedná redaktorka zasl. um. HIL-
DA AUGUSTOVIČOVÁ. Redakcia a grafická úprava PhDr. JÁN
LACA. Texty pripravila Darina Kárová. Fotografie: Pavol Dřížhal.
Povolené prípisom PK, číslo HS 10778/53. Vytlačili Nitrianske tlačiar-
ne, n. p., Nitra.

Cena Kčs 3.-

